

Bunu duyan Hz. Peygamber hemen olay yerine giderek bir konuşma yaptı ve Allah Teâlâ'nın Ashâb'ı-fil'i Mekke'ye sokmadığını, oraya birkaç saatliğine girme fırsatını sadece resulüne verdiğini, Mekke'de olay çıkarmanın yasak olduğunu, yakını öldürülen bir kimsenin öldüren den diyet alabileceğini veya onun hakkında kısas isteyebileceğini söyledi. Kalabalığın arasında bulunan Ebû Şah Hz. Peygamber'e, "Yâ Resûlallah, bu konuşmayı benim için yazar mısınız?" diye sordu. Resûl-i Ekrem de, "Bunları Ebû Şah için yazın" buyurdu. İbn Hacer bu olayın ve konuşmanın Mekke'nin fethinden önce cereyan ettiğini ileri sürmektedir (*Fethu'l-bârî*, X, 166).

Ebû Şah olayı, hadislerin Hz. Peygamber'in emriyle yazılması konusu (*kitâbet*) açısından önemlidir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, hadislerin yazılabileceğini en iyi beliren vesikanın bu hadis olduğunu söylemektedir (*Müsned*, II, 238). Olayın kayda değer bir yanı da Ebû Şah'ın yazılı bir kültüre sahip olan İran ve Yemen'den gelmiş olması, ayrıca hadisi yine bir Yemenli olan Ebû Hüreyre'nin rivayet etmesidir.

Ebû Şah'ın ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 238; Buhârî, "İlim", 39, "Luka'ta", 7, "Diyât", 8; Müslim, "Hac", 447, 448; Hatib el-Bağdâdî, *Ta'kidü'l-ilm* (nşr. Yusuf Uş), Dimaşk 1974, s. 86; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 501; VI, 162; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 100; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (Sa'd), X, 166; R. Paret, "Seyf b. Zî Yezan", *İA*, X, 532.

ABDULLAH AYDINLI

EBÜ ŞÂME el-MAKDİSİ

(أبو شامة المقدسى)

Ebû'l-Kâsım (Ebû Muhammed)
Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl
b. İbrâhîm el-Makdisî
(ö. 665/1267)

Kıraat âlimi,
Şâfiî fakihî ve tarihçi.

23 Rebîülâhîr 599'da (9 Ocak 1203) Dimaşk'ta doğdu. Büyük dedeleri Kudüs'ten Şam'a göç etmiş olan bir ailenin ikinci oğludur. Sol kaşının üzerindeki büyükçe bir ben sebebiyle "benli" anlamına gelen Ebû Şâme lakabıyla meşhur oldu. Henüz küçük bir çocukken ilim öğrenmeye büyük hevesi olan Ebû Şâme on yaşını tamamlamadan Kur'ân-ı Kerim'i ezberledi. Daha sonra kıraat tahsiline başlayarak bulûğ çağına girmeden (Ebû

Şâme, *İbrâzû'l-me'ânî*, s. 8) Kâsım b. Fîr-ruh eş-Şâtîbî'nin meşhur yedi kıraatle ilgili *Hırzû'l-emânî* adlı kasidesini ezberledi; 616'da (1219) hocası Ebû'l-Hasan es-Sehâvî'den çeşitli rivayetleriyle kıraat öğrenimini tamamladı. Bu hocasından ayrıca tefsir, Arapça ve diğer pek çok konuda faydalandı. Ebû'l-Kâsım Ahmed b. Abdullah el-Attâr ve Ebû'l-Berekât Dâvûd b. Ahmed b. Mülâib'den *Şa-hîh-i Buḥârî*'yi, Hanbelî şeyhi Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed'den İmam Şâfiî'nin *el-Müsned*'ini, Ebû Mansûr Fahreddin İbn Asâkir'den Ebû Bekir el-Beyhâkî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'sinin büyük bir kısmını ve diğer bazı kitapları dinledi. Otuz yaşından sonra hadis ilmine duyduğu özel ilgi sebebiyle Kerîme bint Abdülvehhâb ve Ebû İshâk İbrâhîm b. Ebû Tâhîr el-Huşûf'den aldığı derslerle bu ilimde ilerlemeye çalıştı. Ebû Amr Osman b. Salâh, İbn Asâkir ve İzzeddin b. Abdüsselâm'dan fıkıh dersleri aldı, bu alanda ictihad derecesine ulaştı.

621 (1224) ve 622 (1225) yıllarında hac maksadıyla Mekke'ye, iki yıl sonra da ziyaret için Kudüs'e seyahat eden Ebû Şâme, 628 yılı Rebîülâhîr ayı sonlarında (Mart 1231 başları) ilmi gaye ile Mısır'a gitti. Kahire, Dimyat, İskenderiye şehirlerini dolaşarak Ebû'l-Kâsım İsmâ b. Abdülâzîz el-İskenderânî, Bahâeddin İbn Seddâd Yûsuf b. Râfi gibi âlimlerden faydalandı; 7 Rebîülevvel 629'da (2 Ocak 1232) Şam'a döndü. Kendi ifadesine göre ömrünün büyük bir kısmını ve mesâlisinin çoğunu şer'î ve edebî ilimleri öğrenmeye verdikten sonra tarihle meşgul olmaya başladı; "ilmin farz ve sünnetini" bu şekilde tahsil etmiş olacağını düşünüyordu (*Kitâbü'r-Ravzateyn*, I, 2).

Mısır seyahatinden sonra hayatının sonuna kadar Dimaşk'ta yaşayan Ebû Şâme, olgunluk çağını öğretimle ve çeşitli dallarda eser yazmakla geçirdi; bu arada şiirle de meşgul oldu. Âdiliyye Medresesi'nde uzun yıllar çeşitli dersler okuttu. Onun bu medrese ile asgari 634 (1236-37) yılında başlayan hocalık ilişkisi 654'e (1256) kadar devam etmiş olup bu ilişkinin Rûknîyye Medresesi'nde ders vermeye başladığı 12 Muharrem 660 (7 Aralık 1261) tarihine kadar sürmüş olması da muhtemeldir (Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-vecîz*, nâşirin girişi, s. 19-21). Rûknîyye Medresesi'ndeki derslerine ziraat işleriyle meşgul olmak üzere bir süre ara verdiği için kınanan Ebû Şâme, ziraatın en güzel rızık kapısı olduğunu belirten 108 beyitlik bir kaside yazdı (*ez-Zeyl*

'ale'r-Ravzateyn, s. 222-226). Cemâziyelâhîr 662'de (Nisan 1264) Dârü'l-hadîsî'l-Eşrefiyye şeyhliğine tayin edildi. Zamanın kâdikudâtı ile seçkin bir topluluğun dinleyici olarak hazır bulunduğu bu medresedeki ilk dersi ona büyük itibar sağladı. Hayatının muhtemelen son yıllarında Eşrefiyye Türbesi şeyhliğinde de bulunan Ebû Şâme'nin bizzat kendi ifadelerinden, Emîniyye ve Hüsâmiyye medreseleriyle de ilişkisi bulunduğu anlaşılmaktaysa da (*a.g.e.*, s. 231) bu ilişkinin zamanı ve mahiyeti hakkında bir şey söylemek mümkün değildir.

Bizzat kendisinin belirttiğine göre bir köşeye çekilip tek başına yaşamaktan hoşlanan, "zenginlerin kapısında ayağının izi bulunmayan" ve makam elde etmek için yarışanlar arasında yer almayan (*a.g.e.*, s. 43) Ebû Şâme'nin ölümüne şu olay sebep oldu: Muhtemelen bir mesele hakkında ileri sürdüğü görüş üzerine 27 Cemâziyelâhîr 665'te (25 Mart 1267) iki kişi fetva istemek bahanesiyle evine geldiler ve kendisini feci şekilde dövdüler. Ebû Şâme, ilgili mercilere başvurarak saldırganlar hakkında şikâyetçi olmasını ve hakkını aramasını tavsiye edenlere manzum olarak verdiği cevapta işini Allah'a havale ettiğini, O'nun her hususta herkese yeteceğini ifade etti. Bu olayın üzerinden henüz üç ay geçmeden 19 Ramazan 665'te (13 Haziran 1267) vefat etti ve ertesi gün Bâbülfarâdis Mezarlığı'na defnedildi. Brockelmann, Ebû Şâme'nin bir cinayetten dolayı şüpheli celbetmesi üzerine galeyana gelen halk tarafından öldürüldüğünü söylemekteyse de (*İA*, IV, 51) bu bilginin herhangi bir dayanağına rastlanmamıştır. Ansiklopedinin ikinci baskısında bu iddiaya yer verilmemesi de temelsiz olduğunu göstermektedir.

Çeşitli ilimler üzerindeki ihtisası sebebiyle "zülfünûn" olarak nitelendirilen ve hadis alanında hâfız unvanını kazanmış olan Ebû Şâme ihtilâflı konularda görüş belirtmekten hoşlanır, daha sağlam delillere dayandığında mezhebinin görüşüne aykırı da olsa kendi ictihadına göre fetva vermeyi tercih ederdi. Onun ilmi ve ahlâkî şahsiyeti hakkında bütün kaynaklar ittifak halinde iken Mûsâ b. Muhammed el-Yûnîni (ö. 726/1326), ilmi otoritesini kabul etmekle birlikte onu âlimlerin değerini takdir etmemek ve onlara dil uzatmakla suçlamış, bu yüzden kınandığını ileri sürmüştür (*Zeylû Mir'âti'z-zamân*, II, 367). Yûnîni'nin bu değerlendirmesinde, Hanbelî şeyhlerin-

den olan babası Muhammed b. Ahmed el-Yûnî'nin mi'racla ilgili bir risâlesine Ebû Şâme'nin reddiye olarak yazdığı *el-Vâzihu'l-celî fi'r-red 'ale'l-Ĥanbelî* adlı eserinin etkisi olmalıdır. Muhammed b. Ahmed el-Yûnî'nin biyografisini yazarken, "Birçok melik ve emîre yaklaşmış, bu sayede müreffeh bir hayat sürmüştür" (*ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 207) gibi ifadeler kullanmasının da Yûnî'nin ailesinin onun hakkında hissî değerlendirmelerde bulunmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Eserleri. Kiraat, tefsir, hadis, fıkıh, dil ve tarih gibi değişik konularda elliye yakın eseri bulunan Ebû Şâme'nin başlıca eserleri şunlardır: 1. *İbrâzü'l-me'ânî min Ĥırzî'l-emânî fi'l-kurâ'âtî's-seb'.* Kâsım b. Firruh eş-Şâtîbî'nin (ö. 590/1194) *Ĥırzû'l-emânî fi'l-kurâ'âtî's-seb'* adlı "lâmî" kasidesinin şerhidir. Müellif şerhi önce çok geniş tutmuş, daha sonra "ömrün kısa olduğu ve yapılacak başka işlerin de bulunduğu" gerekçesiyle ihtisar yolunu seçmiştir. Ebû Şâme, henüz bulûğ çağına girmeden ezberlediğini söylediği bu kasideyi hocası Ebû'l-Hasan es-Sehâvî'den birkaç defa, o da bizat Şâtîbî'den birçok kere okumuş, şerhin hacim olarak küçüklüğüne bakıp ihmal edilmemesi gerektiğini söylemiştir (*İbrâzü'l-me'ânî*, s. 8). Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan ve ayrıca basılmış olan (Kahire 1349) eser İbrâhim Atve İvaz'ın tahkikiyle yeniden neşredilmiştir (Kahire 1402/1981). Eserin müellifi tarafından yapılan muhtasarının bir nüshası, Musul'da Molla Zeker Kütüphanesi'nde *Muhtaşaru İbrâzi'l-me'ânî min Ĥırzî'l-emânî ve vecih't-tehânî* adıyla kayıtlıdır (nr. 18/2, 233 varak). 2. *el-Mürşidü'l-vecîz' ilâ 'ulûm tete'alleku bi'l-Kitâbi'l-'Azîz.* Esas olarak Kur'an'ın yedi harf üzere nâzil olduğunu bildiren hadisin açıklamalarını ihtiva eden, bu vesile ile Kur'an ilimlerine dair bazı konuların da incelendiği eser Tayyar Altıkulaç'ın (Beyrut 1395/1975; Ankara 1406/1986) ve Velîd Müsâid et-Tabatabâî'nin (Küveyt 1414/1993) tahkikiyle neşredilmiştir. 3. *Kitâbü'l-Bes-mele.* 27 Ramazan 645'te (25 Ocak 1248) tamamlanan ve Dimaşk'ta el-Mektebetü'l-Umûmiyye ile (nr. 52/415) Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de (nr. 2352, 121 varak) birer yazma nüshası bulunan eserin müellifi tarafından yapılmış muhtasarının yazma nüshaları Nuruosmaniye (nr. 738, vr. 492-504), Vatikan (nr. 1384/5), Dublin Chester Beatty (nr. 3307/10, vr.

Ebû Şâme el-Makdisî'nin *el-Mürşidü'l-vecîz* adlı eserinin unvan sayfası (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3625)

387-408; 3502/2, vr. 67-91) ve Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi Merkezî'l-bahsi'l-ilmî (nr. 579/5) kütüphanelerinde mevcuttur. 4. *Tetimetü'l-beyân limâ eşkele min müteşâbihî'l-Kur'ân.* Manzum olan bu eserin, müellifin *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*'de (s. 40) kendi biyografisinden söz ederken henüz tamamlamadığını belirttiği çalışmaları arasında saydığı *Müşkilâtü'l-âyât* adlı eserle aynı risâle olması muhtemeldir. Yazma bir nüshası Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (nr. 344, vr. 1-70). 5. *Nûrû'l-mesrâ fi tefsiri âyeti'l-İsrâ'.* Dublin Chester Beatty (nr. 3307, 408 varak) ve Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi Merkezî'l-bahsi'l-ilmî (nr. 579/5) kütüphanelerinde birer yazma nüshası bulunan eser, Ali Hüseyin el-Bevvâb'ın tahkikiyle neşredilmiştir (Riyad 1406/1986). 6. *Kitâbü'r-Ravzateyn' fi aḥbârî'd-devleteyn.* Haçlı seferleriyle ilgili en önemli kaynaklardan biri olup esas itibariyle Nureddin Mahmûd Zengî (1146-1174) ve Selâhaddin-i Eyyûbî (1169-1193) dönemlerine ayrılmış olmakla beraber Zengî ve Eyyûbî hânedanlarının diğer bazı hükümdarlarıyla Selçuklular hakkında da bilgi veren eser iki cilt halinde neşredilmiş (Kahire 1287-1288, 1292), ayrıca ilk cildi Muhammed Hilmî Muhammed'in tahkikiyle iki cüz olarak yeniden basılmıştır (Kahire 1956-1962). Kitabın bizzat müellifi tarafından yapılan ve bazı kaynaklarda *Muhtaşaru'r-Ravzateyn* adıyla zikredilen muhtasarını ise Ahmed el-Bey-sûmî tahkik ederek *Uyûnû'r-Ravzateyn fi aḥbârî'd-devleteyn* adıyla iki cilt halinde yayımlamıştır (Dimaşk 1991-

1992). 7. *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn. Te-râcimü ricâli'l-ḥarameyni's-sâdis ve's-sâbi'* adıyla da bilinen ve bir önceki kitabın zeyli olan eser, 590-665 (1194-1267) yılları olaylarını ihtiva etmekte olup Muhammed Zâhid Kevserî'nin tahkikiyle neşredilmiştir (Kahire 1947; Beyrut 1974). 8. *el-Kevâkibü'd-dürriyye fi's-sîreti'n-nebeviyye.* Yazma bir nüshası Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî'dedir (nr. 126). 9. *el-Muḥakkak min 'ilmi'l-uşûl fîmâ yete'alleku bi-ef'âli'r-Resûl.* Ahmed el-Küveytî tarafından tahkik edilerek yayımlanmıştır (Amman 1989). 10. *el-Bâ'is 'alâ inkârî'l-bida' ve'l-ḥavâdis.* Eserde önce sünnete bağlı olmanın lüzumuna dair âyet ve hadisler zikredilmiş, daha sonra bid'atla sünnet arasındaki fark belirtilerek bilhassa ibadet hayatında yaygın hale gelmiş olan bid'atlardan sakınılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Muhtelif baskıları bulunan eser (Kahire 1310, 1374, 1398; Hindistan 1314; Mekke 1401) son olarak Meşhûr Hasan Selmân'ın tahkikiyle neşredilmiştir (Riyad 1410/1990). 11. *Davû'l-ḥamerî's-sârî ilâ ma'rifeti rû'yeti'l-bârî.* Ahmed Abdurrahman eş-Şerîf'in tahkikiyle neşredilmiştir (Kahire 1985). 12. *el-Vâzihu'l-celî fi'r-red 'ale'l-Ĥanbelî.* Hanbelî âlimlerinden Muhammed b. Ahmed el-Yûnî'nin (ö. 658/1260) mi'racla ilgili risâlesine reddiye olarak yazılmıştır. Eserin bir nüshası Dublin Chester Beatty Kütüphanesi'nde mevcuttur (nr. 3307). 13. *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk.* Ebû Şâme, Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir'in (ö. 571/1176) *Târîhu Medîneti Dimaşk* adlı eserini biri beş cilt, diğeri on beş cilt olmak üzere iki defa ihtisar etmiştir. On beş ciltlik muhtasarın bazı cüzleri Princeton Üniversitesi'nde (Mecmûatü Yehûda, nr. 430), Berlin Staatsbibliothek'te (nr. 9782) ve Paris Bibliothèque Nationale'de (nr. 2317) bulunmaktadır. 14. *Müfredâtü'l-kurrâ'.* Bir nüshası Taşkent'te Ma'hedü'd-dirâsâti's-şarkıyye Kütüphanesi'ndedir (nr. 5798). 15. *Şerhu'r-Râ'ıyye.* Kâsım b. Firruh eş-Şâtîbî'nin (ö. 590/1194) *Aḳiletü etrâbi'l-kaşâ'id fi esne'l-ma-kâsıd* adlı "râi" kasidesinin şerhi olup yazma bir nüshası Dârü'l-kütübi'l-Misriyye'de mevcuttur (nr. 493). 16. *el-Ma-kâşidü's-seniyye fi şerhi'l-Ḳaşâ'idî'n-nebeviyye.* Ebû Muhammed Abdullah b. Yahyâ eş-Şakrâtîsî'nin (ö. 466/1073) *el-Ḳaşidetü's-Şakrâtîsiyye* adlı kasidesiyle Ali b. Muhammed es-Sehâvî'nin (ö. 643/1245) *el-Ḳaşâ'idü'n-nebeviyye (el-Ḳaşâ'idü's-seb'ü's-Seḥâviyye)* adıyla

la bilinen yedi kasidesinin şerhidir. Bunlardan Sehâvî'ye ait kasidelerle ilgili bölüm, müellifin ilk telifi olduğunu söylediği (*ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 39) eseri olmalıdır. *el-Mağâsîdû's-seniyye*'nin bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (Şî'rû't-Teymûr, nr. 412, 199 varak), *Şerhu'l-Kaşâ'idî'n-nebeviyye*'nin bir nüshası da *Şerhu Seb'î kaşâ'idî's-Sehâvî fî medhî'n-nebî* adıyla Paris Bibliotèque Nationale'de (nr. 3142) bulunmaktadır (Ebû Şâme'nin diğer eserleri için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 386-387; *Suppl.*, I, 550-551; Ebû Şâme, *el-Bâ'îş 'alâ inkârî'l-bida' ve'l-havâdis*, nâşirin girişi, s. 16-25; a.mlf., *el-Mürşidü'l-vecîz*, nâşirin girişi, s. 29-33; Selâhaddin el-Müneccid, s. 100-103).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Şâme, *Kitâbü'r-Ravzateyn* (nşr. M. Hil-mî Muhammed), nâşirin girişi, I, 3-57, ayrıca bk. I, 2; a.mlf., *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 37-45, 90, 91, 121, 137, 139, 142-145, 149, 151, 152, 160, 161, 163, 164, 167, 170, 172, 173, 174, 176, 177, 179, 186, 189, 195, 199, 204, 207, 209, 216, 222-226, 230, 231, 240; a.mlf., *İbrâzû'l-me'ânî min Hurzî'l-emânî fî'l-kurâ'âtî's-seb'î* (nşr. İbrâhim Atve İvaz), Kahire 1402/1981, s. 8; a.mlf., *el-Bâ'îş 'alâ inkârî'l-bida' ve'l-havâdis* (nşr. Meşhûr Hasan Selmân), Riyad 1410/1990, nâşirin girişi, s. 7-26; a.mlf., *el-Mürşidü'l-vecîz* (nşr. Tayyar Altıkulaç), nâşirin girişi, s. 15-33; a.e. (nşr. Velîd Müsâid et-Tabatabâî), Küveyt 1414/1993, nâşirin girişi, s. 19-92; a.mlf., *el-Muḥaḥḥaḥ min 'ilmi'l-uşûl fîmâ yete'alleḥu bi ef'âli'l-Resûl* (nşr. Ahmed el-Küveytî), Amman 1409/1989, Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin b. Abdüllatif'in girişi, s. 11-28; Birzâlî, *Meşveḥatü kâdî'l-kuḍât İbn Cemâ'a* (nşr. Muvaffak b. Abdüllah), Beyrut 1408/1988, I, 300-305; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurâ'*, II, 673-674; a.mlf., *Tezkiretül-huḫfâz*, IV, 1460-1461; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 269-271; Sübkî, *Ṭabaḳât*, VIII, 165-168; İsnvî, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*, II, 118-119; Yünîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, Haydarâbâd 1375/1955, II, 367; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 365-366; Abdülkâdir b. Muhammed en-Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 23-24; Brockelmann, *GAL*, I, 386-387; *Suppl.*, I, 550-551; a.mlf., "Ebû Şâme", *İA*, IV, 51; Sâlim Abdürrezzâk, *Fihrisü maḥtûṭati Mek-tebeti'l-'âmme fî'l-Muşul*, Bağdad 1978, s. 201; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'erriḥne'd-Dimaşkıyyin*, Beyrut 1398/1978, s. 100-103; Salâh M. el-Hiyemî, *Fihrisü maḥtûṭati Dâri'l-Kütübî'z-Zâhiriyye*: 'ulûmü'l-kur'ânî'l-Kerîm, Dimaşk 1403-1404/1983-84, I, 288-290; II, 244-246; *el-Fihrisü's-Şâmil: resmü'l-meşâḥif* (nşr. el-Mecmû'u'l-melikî li-buhûsî'l-hadâretî'l-İslâmiyye), Amman 1406/1986, s. 38; a.e.: *maḥtûṭâtü't-tecvîd*, I, 102; a.e.: *maḥtûṭâtü'l-kurâ'ât*, I, 222-233; a.e.: *maḥtûṭâtü't-tefsîr*, III, 720; a.e.: *maḥtûṭâtü't-tefsîr ve 'ulûmüh*, I, 257; Louis Pouzet, "Abû Sâma (599-665/1203-1268) et la société damascaine de son temps", *BEO*, XXXVII-XXXVIII (1988), s. 115-126; Hilmy Ahmad, "Abû Shâma", *El²* (İng.), I, 150.

TAYYAR ALTIKULAÇ

EBÜ ŞEKÛR-i BELHÎ

(أبو شكور بلخی)

(IV./X. yüzyıl)

Sâmânîler devrinde yaşayan
İranlı şair.

Künyesi dışında adı ve hayatı hakkında bilgi yoktur. Kendisinden söz eden tezkirelerden, Ebû Abdullah Ca'fer b. Muhammed er-Rûdekî'nin (ö. 329/940-41) son, Firdevsî'nin (ö. 411/1020 [?]) ilk dönemlerinde yaşadığı anlaşılmaktadır. *Âferînnâme* adlı eserini otuz üç yaşında iken kaleme almaya başladığına göre 300'de (912-13) doğduğu söylenebilir. Nisbesinden Belhî olduğu anlaşılan Ebû Şekûr bu şehirden ayrılıp devrin önemli ilim ve kültür merkezlerinden biri olan Buhara'ya gitti. Orada kendisini himaye eden Sâmânî hükümdarlarına yazdığı kasidelerden aldığı câizelerle hayatını sürdürdü. 333'te (944-45) yazmaya başlayıp 336'da (947-48) tamamladığı, *Şôhnâme*'nin üçte ikisi hacminde olduğu rivayet edilen *Âferînnâme* adlı eserini Sâmânî hükümdarlarından Ebû Muhammed Nüh b. Nasr'a (943-954) sundu. Ebû Şekûr'un hangi tarihte vefat ettiği bilinmemektedir.

Ebû Şekûr-i Belhî'den günümüze sözlüklerde, antoloji ve diğer bazı eserlerde rastlanan altmış kadar lirik şiirle muhtemelen *Âferînnâme*'ye ait 140 beyit gelmiştir. Bunlara, Ali b. Hafs-i İsfahânî (XIII. yüzyıl) tarafından *Tuḥfetü'l-mülûk* adlı eserde müellifi belirtilmeden zikredilen yaklaşık 175 beyti de ilâve etmek gerekir. Aruzun mütekerrib bahrindeki *Âferînnâme*'nin bugüne kadar gelen parçaları içinde ahlâkî düşüncelerini açıklayan fıkralar, beyitlerle ifade edilen özdeyişler, hikmetli sözler yer alır. Bu bakımdan Ebû Şekûr-i Belhî, İran edebiyatında İslâm öncesi hikmet ve özdeyiş edebiyatının temsilcilerinden sayılır. Mînu'cihrî-yi Damgânî onu Rûdekî ve Şehîd-i Belhî gibi üstatlar arasında zikreder. Günümüze kadar gelen beyitlerinden Ebû Şekûr'un hazec ve hafif vezninde iki mesnevi daha yazdığı anlaşılmaktadır. G. Lazard, eserlerinden bugüne ulaşan parçaları Fransızca çevirileriyle birlikte *Les Premiers poètes persans* adlı kitabında vermiştir (Tahran-Paris 1964, I, 94-113; II, 78-127; ayrıca bk. Dihhudâ, II, 540-546).

BİBLİYOGRAFYA :

Avfî, *Lübâb*, II, 21; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuṣṣahâ*, I, 138; Nefîsî, *Târîḫ-i Naẓm u Nesr*, I, 21; Safâ, *Edebiyyât*, I, 403-408; M. Debîr-i Siyâkî, *Pişâhengân-i Şî'r-i Fârsî*, Tahran 1351, bk. Fihrist; *Ferheng-i Fârsî*, V, 94; Rypka, *HIL*, s. 144; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1967, s. 36, 195; G. Morrison — J. Baldick, *History of Persian Literature*, Leiden-Köln 1981, s. 19; Dihhudâ, *Luḡatnâme*, II, 540-546; G. Lazard, "Abû Shakûr Balkhî", *El² Suppl.* (İng.), s. 35; a.mlf., "Abû Şakûr Balkî", *Elr.*, I, 382; J. Matini, "Âfarin-nâme", a.e., I, 480-481.

RIZA KURTULUŞ

EBÜ ŞÜCÂ' el-İSFAHÂNİ

(أبو شجاع الإصفهانی)

Ahmed b. Hüseyin (Hasen)

b. Ahmed el-Abbâdânî

(ö. 500/1107'den sonra)

Şâfiî fakihî.

Aslen İsfahanlı olup 434 (1042-43) yılında Basra'da doğdu. Tahsil hayatıyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Basra'da kırk yılı aşkın bir süre Şâfiî fıkıhı okuttu. Bazı kaynaklarda kendisine atfedilen "el-Kâdî" unvanına bakılırsa bir süre kadılık yaptığı anlaşılmaktadır. Bir rivayete göre 500 (1107) yılında hayatta olan Ebû Şücâ'ın ne zaman vefat ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Bazı yeni kaynaklarda 533-593 (1139-1197) yılları arasında yaşadığı (Serkîs, I, 318) veya 593'te (1197) öldüğü (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 676; Kehhâle, I, 199) kaydedilmekteyse de bu bilgiler, Ebû Şücâ'ın kendi ifadesine dayanarak Sübkî tarafından doğum tarihi olarak verilen (*Ṭabaḳât*, VI, 15) 434 (1042-43) yılı ile uyuşmamaktadır.

Eserleri. 1. *el-Muḥtaşar**. *et-Taḫrîb fî'l-fıkh*, *Gâyetü'l-iḥtîşâr* veya *el-Gâye fî'l-iḥtîşâr* adlarıyla da bilinen eser Şâfiî fıkıhını özetleyen küçük bir risâledir. Şâfiî fıkıh literatürünün müteber temel kaynaklarından biri olan esere pek çok şerh ve hâşiye yazılmıştır. Takıyyüddin İbn Dakîku'l-İd, Takıyyüddin el-Hisnî, İbn Kâsım el-Gazzî, Hatîb eş-Şirbînî, İbn Kâsım el-Abbâdî gibi meşhur âlimlerin şerhleriyle İbn Kâsım el-Gazzî'nin şerhine Bâcûrî'nin, Hatîb eş-Şirbînî'nin şerhine de Buceyrimî'nin yazdığı hâşiyeler en önemlileridir. Ayrıca gerek metni gerekse bazı şerh ve hâşiyeleri çeşitli Batı dillerine de tercüme edilen eser defalarca basılmıştır (bk. Brockelmann, *GAL*, I, 492-493; *Suppl.*, I, 676-677). 2. *Şerhu'l-İknâ'*. Mâveridî'ye ait muhtasar bir fıkıh eseri olan *el-İknâ'*ın şerhidir. Mev-